

LBRIS

We know
books

RODICA FLEȘARIU MARINESCU

AMPRENTE ITALIENE

prefață de
Smaranda Bratu Elian

LIBRIS

We know
books

Roma văzută de pe Monte Mario

O zi pe Monte Mario

Tot drumul am fost cu gândul la profesorul Vito Grasso. **Îmi** aminteam că după ce citise manuscrisul cărții mele *Roma – între jurnal și fotografie*, m-a chemat în biroul lui de la Institutul Italian ca să-mi arate micile corecturi pe care le făcuse la text. **Părea** încântat de ceea ce scrisesem, socotindu-mi cartea, așa cum **mi-o** doream și eu, un gest de dragoste, înainte de a fi un jurnal de călătorie. Când să plec, cu glasul cald și binevoitor îmi spune: „**Mai** sunt încă multe locuri la Roma pe care nu le-ai văzut. Ar trebui să te întorci într-o zi acolo, să vezi Roma și de pe Monte Mario!” Nu mi-a venit să cred. Din spusele sale întrevedeam posibilitatea neașteptată a unei noi plecări spre Cetatea Eternă. Și într-adevăr, datorită generozității domnului profesor, după câteva luni, în toamna lui 2004, aveam să fiu din nou la Roma, de astă dată cu o bursă de cercetare în arte.

Cu toate că am pretenția de a fi un destul de bun cunoscător al Romei, despre Monte Mario, recunosc, nu știam mai nimic. M-am liniștit însă când am constatat că nici lor, romanilor, locul nu le este foarte cunoscut. De altfel, nici nu-i chiar atât de simplu de ajuns aici. Uitându-ne pe harta orașului (am plecat cu Lavinia, bursieră și ea, colega mea de cameră la Accademia di Romania), am aflat direcția în care trebuia să ne îndreptăm, dar asta nu însemna aproape nimic. Greul abia începea. Mai întâi ne-am zis că cel mai bine ar fi să mergem pe jos, fiind mai lesne de urmărit traseul. Dar în scurt timp, prin întrebări succesive, am aflat că și autobuzul ne-ar ajuta, cel puțin pentru o parte din drum. Nu mi-am închipuit, însă, că și la Roma, transportul în comun poate fi uneori, ca și la noi, un adevărat calvar. Culmea e că era sâmbătă, nu o zi lucrătoare! Fără să vreau mi-am amintit o glumă, cam amară, care circula cu ani în urmă pe la noi: la primele ore ale dimineții, în troleibuzul ticsit de lume până la refuz, nu mai era loc să arunci niciun ac. După câteva stații, la care s-a tot urcat lume fără să coboare nimeni, o doamnă se întoarce indignată spre cel

care, considera ea, o împingea nepermis de mult din spate: „Ce faci, dom’le?” La care răspunsul vine calm, dezarmant de calm: „Respir, doamnă!” Așa și noi în dimineața aceea. Nu mai spun, că nimeni nu a știut să ne explice clar (sau poate nu am înțeles noi) cum se ajunge pe Monte Mario. Nici chiar șoferul – căci am stat tot timpul lângă el – nu ne-a lămurit, îndemnându-ne să coborâm mult mai repede decât ar fi trebuit. Așadar, cred că am mai mers încă cel puțin treizeci de minute pe jos, urcând pe alei șerpuite și umbroase, străjuite de pini înalți și de tot soiul de tufe colorate și frumos mirositoare. Ajunseserăm să mergem de-acum la întâmplare. Undeva se va termina și acest drum, ne-am zis! Era chiar plăcută ușoara incertitudine în care ne mișcam, aerul proaspăt ne îmbujorase obrajii, iar urcușul îl resimțeam din plin în ritmul tot mai alert al respirației. Important era că scăpaserăm de înghesuială, de lumea aceea multă, care tot n-am înțeles încotro pornise sâmbăta cu noaptea-n cap. Eram de-acum aproape în vârf, înconjurată de pădurea verde, iar deasupra, cerul albastru, proaspăt spălat, se detașa printr-o linie perfect vizibilă de ceața deasă ce încă acoperea orașul. Citisem despre Monte Mario că este cea mai prominentă înălțime (139 metri) din ceea ce se cheamă Monti della Farnesina și că ar fi plămânul verde din zona nord-vestică a Romei, cu o foarte mare diversitate biologică. Aflăm că aici se găsește și Observatorul astronomic (amplasat în faimoasa Villa Mellini), a cărui siluetă, fără să știm ce este, se vedea și din anumite părți ale orașului. Câteva cafenele, construite chiar în buza celei mai abrupte pante, tocmai deschiseseră pentru clienții matinali, al căror număr crescuse la șase-șapte datorită nouă. Ne-am așezat afară pe o banchetă din piatră, savurând aroma unui *cappuccino* perfect italianesc. Tot povestind, aproape pe neobservate, ceața s-a ridicat puțin câte puțin, dezvelind treptat porțiuni tot mai mari ale orașului. Cupola catedralei San Pietro, cea mai apropiată de noi, trimeea în toate direcțiile irizări scânteietoare, părând un imens glob incandescent. Și fenomenul se repeta la diverse dimensiuni și pentru celelalte biserici ale Romei, ale căror cupole aurite, mai mari sau mai mici, constituiau

adevărate călăuze luminoase, desenate special pentru a te orienta mai ușor pe harta orașului. Iar reperul la care făceai tot timpul referință și față de care raportaai totul era Tibrul, al cărui traseu în plin soare era precum o panglică aurie, șerpuitoare. Într-adevăr, de pe Monte Mario, Roma poate fi studiată, nu doar privită, ca de pe celelalte coline. De obicei, din asemenea locuri situate la înălțime, se vede panorama orașului și ești mulțumit când identifici câteva din obiectivele mai importante. Pe Monte Mario e mult mai mult decât atât. Te simți de parcă ai fi suspendat, agățat deasupra orașului, astfel că poți privi nu doar în depărtare, ca în obișnuitele vederi de ansamblu, ci și imediat sub locul în care te afli, „în adâncuri”, surprinzând amănunte uimitoare. De niciunde nu se văd mai bine detaliile și ansamblul într-o aceeași privire. E ceva unic aici care ține poate și de poziția geografică a locului, de felul în care cade lumina asupra diferitelor repere și chiar de acest fenomen particular al ceții, ce mărește misterul și pe care nu l-am mai întâlnit într-altă parte a Romei.

La coborâre am trecut prin alte peripeții, de astă dată cam riscante, negăsind alt drum mai bun de întoarcere decât carosabilul, pe care, bineînțeles, mașinile curgeau din ambele direcții. Noroc că fiind serpentine nu aveau viteză prea mare, altfel ar fi fost chiar periculos. Pândeam momentul în care să trecem de pe o parte pe cealaltă, asta dacă vedeam un trotuar, mai mult improvizat, pentru pietonii rătăciți, așa ca noi. Din fericire, din loc în loc, la marginea pădurii existau refugii, unde ne așezam câteva clipe pe iarba înaltă și foșnitoare, bucurându-ne de blânda adiere a vântului. De jur-împrejur, o mulțime de arbori și arbuști, de la tei, paltin și conifere până la alun și măceș. Am găsit aici conuri de pin uriașe (cât nucile de cocos), Lavinia strângându-și cu toată seriozitatea materialul didactic pentru viitoarele ei ore de geografie cu copiii. În cele din urmă am ajuns cu bine jos, la poalele „muntelui”, în Piazzale Clodio.

Ne-am continuat plimbarea până spre seară, pe străzi și de-a lungul malurilor Tibrului. Pășeam tăcute, sfârșite de oboseală, dar cu bucuria pe care ți-o dă un țel atins. Cunoscuserăm în acea zi

18 și alte priveliști ale Romei, mai puțin știute, ce nu se arată oricui și în orice împrejurare. Atunci am înțeles de ce insistase atât de mult domnul profesor să văd Roma de pe Monte Mario. Nu l-am întrebat ce l-a încântat pe el cel mai mult aici, dar nu voi uita bucuria ce i-am citit-o pe față când i-am spus, la întoarcerea în țară, că am ajuns, în sfârșit, pe Monte Mario. Nu i-am povestit prea mult, dar nici nu era nevoie, căci se stabilise deja între noi o înțelegere tacită, doar din priviri, știind, fără să ne spunem nimic, că ne-au fascinat aceleași lucruri. Că ceea ce văzusem și trăisem acolo nu era de comentat, se subînțelegea totul, astfel că părea să se fi instituit o regulă nescrisă, aplicabilă tuturor celor care au ajuns măcar o dată aici. Tocmai de aceea, în amintirea profesorului Vito Grasso, îmi permit la rândul meu să-i îndemn pe toți cei care merg la Roma să-și facă timp să o contemple și de pe Monte Mario.

octombrie 2004

LBRIS

We know
books

LBRIS

We know
books

Vittoriano

Degas la Muzeul „Vittoriano”

Unde într-altă parte la Roma s-ar fi putut organiza mai bine o expoziție retrospectivă Edgar Degas, cu titlul *Degas, tra classico e moderno*, decât la Complexul „Vittoriano”, în imediata vecinătate a Forului Roman? Peste tot se vorbea că, prin dimensiune și deschideri, ar fi o expunere fără precedent în Italia (octombrie 2004 – februarie 2005). Aflasem că pe la mijlocul anilor '80 mai fusese deschisă o expoziție a aceluiași artist, dar care urmărea mai ales legăturile sale cu Italia. Gazda de atunci a fost Villa Medici, sediul Academiei Franceze la Roma, locul, de altfel, preferat de pictor în timpul șederilor sale îndelungi în Cetatea Eternă.

N-am știut să-mi răspund mult timp la întrebarea, oare ce m-a atras atât de mult la această expunere, încât am revenit și a doua oară, în decurs de numai două săptămâni? Nu mai spun că, fiind o expoziție privată, legitimația mea ICOM (Consiliul Internațional al Muzeelor), ce-mi oferă reduceri sau chiar gratuitate, era de astă dată nefolositoare, fapt pentru care a trebuit să plătesc de două ori câte 9 euro. Sunt însă convinsă că, dacă mai stăteam o lună în plus la Roma, aș mai fi dat încă pe-atât și aș fi văzut-o de patru ori.

Am urcat la primul nivel pe o scară generoasă, cu trepte joase, late și foarte comode, pe pereți fiind expuse discret, însă cu mare forță sugestivă, câteva afișe și marcaje care anunțau retrospectiva Degas. Înainte chiar de a ajunge sus, pe un fundal sonor rafinat am auzit și primele voci. Era un film de circa douăzeci de minute referitor la viața pictorului. Mai toți vizitatorii se așezau mai întâi la film, apoi porneau spre săli. Eu am făcut invers, și nu pentru a fi altfel decât ceilalți, ci pur și simplu pentru că nu voiam să mai amân întâlnirea cu „opera”. La sfârșit, mi-am zis, mă voi relaxa și eu cu filmul acela concis, la obiect, și cu vocea de neuitat a comentatorului italian.

Despre Edgar Degas citisem mult, regăsisem părți importante ale biografiei sale în cărțile lui Henri Perruchot, care-mi delec-

taseră anii tinereții. Văzusem de asemenea originale la Ermitaj și Musée d'Orsay, iar din cataloage și albume de artă învățasem să-i recunosc opera. Dar mai ales cunoșteam, cum am spus deja, multe date biografice, considerându-le foarte importante și înrăuritoare asupra creației oricărui artist. Rădăcinile italiene (bunicul patern era stabilit la Napoli și alte rude apropiate se aflau la Florența) au contat foarte mult pentru Degas. Vorbea bine italienește, fredona cântece în napoletană, cultiva prietenii în Italia, având el însuși mai degrabă fizionomia unui italian decât pe aceea a unui francez: ten măsliniu, față ovală, ochi mari, căprui. Legăturile cu familia sa din partea tatălui i-au prilejuit lungi peregrinări, dar și cercetare asiduă în orașele italiene. Căci unde se puteau studia mai bine ca în Italia vestigiile antichității și capodoperele Renașterii?

Aceste amănunte și încă multe altele erau înscrise pe niște panouri mari de-a lungul unui culoar ce făcea legătura între sala cu filmul și expoziția propriu-zisă. Tot pe acest coridor, pe partea opusă, se mai aflau o încăpere cu opera sa fotografică (remarcabilă) și un mic atelier pentru copiii dornici să învețe, pe perioada expoziției, diferite tehnici picturale sau chiar și numai desenul. Am reținut și m-a interesat acest experiment, bun de pus în aplicare și în lăcașuri de cultură de pe la noi.

Mă izbește deodată forța unor cuvinte, un fel de *motto*, ce ocupă doar două rânduri: „Ah! Giotto, lasciami vedere Parigi e tu, Parigi, lasciami vedere Giotto!” (Ah! Giotto, lasă-mă să văd Parisul, și tu, Paris, lasă-mă să-l văd pe Giotto!). Și simt că din acest moment pretențiile încep să crească. Cuvintele acestea îmi par ca o linie de hotar. Ca să mergi mai departe trebuie să fi înțeles că în acest strigăt stă cheia dezlegării întregii expuneri. Și până la urmă a receptării și înțelegerii corecte a operei. Între clasic și modern, iată crezul lui Degas și totodată punctul de maximă tensiune, dramatic, al existenței și creației sale.

Prima sală a expunerii, un spațiu nu foarte mare, cu o formă geometrică neregulată, dar plin de o lumină caldă, reunește sculpturile artistului, achiziționate în totalitate de Muzeul de Artă din Sao Paolo și aduse la Roma cu ocazia expoziției. Inițial aceste

sculpturi au fost executate în ceară și așa au rămas până după moartea pictorului. El șovăia să le toarne în bronz (au făcut-o abia urmașii săi), pentru a nu le da finalitate, a nu le încremeni. Putea astfel să le modifice, să le transforme, să le imprime o nouă atitudine și mișcare. Și, foarte important, să le folosească drept viitoare modele. În timp, această putere miraculoasă s-a transmis și bronzului, iar astăzi ele uimesc în primul rând prin vivacitate și expresivitate. Ferestrele ample ale acestei încăperi îți focalizează privirea direct spre For și este cea mai reușită modalitate, dar și una foarte rafinată, a curatorului expoziției, de a exprima fără cuvinte sensul cel mai adânc al expunerii. Adică modernitatea lui Degas, la care ești părtaș în toată expoziția (iar sculpturile sunt primele), își trage seva din perfecțiunea clasică de alături. Acesta este de altfel firul roșu al întregului parcurs. Urmează marea sală, cu picturi în ulei, pasteluri, gravuri și desene (peste 170, incluzând și fotografiile). Ele provin din cele mai importante muzee din Franța, Olanda, Norvegia, Germania, America, Brazilia, Australia. Îl vedem pe Degas preocupat până la obsesie de mișcare, de poziția cât mai firească a trupurilor și gesturilor feminine, de lumea fascinantă a balerinelor, a teatrelor sau a celebrelor curse de cai. Naturalețea ce răzbate din lucrările sale și ușurința cu care pictează ascund însă în spatele lor o muncă istovitoare, schițe, fotografii și studii preliminare, dar mai ales reveniri continue asupra operei. Acest contrast poate fi exprimat și în tendința de armonizare a perfecțiunii clasice, de care se simte profund și organic legat, cu realitatea imediată, care-l atrage la fel de puternic și din care nu vrea să piardă niciun amănunt. Iar la capătul acestui demers stă mărturie întreaga sa operă, ca exemplu al conviețuirii și împăcării contrariilor.

Multe lucrări îmi erau cunoscute, dar au fost câteva care, în ciuda familiarității sau poate tocmai de aceea, m-au chemat și rechemat. *Femeia cu crizanteme* mi s-a părut cea mai vizionată în acea zi. Avea și o poziție de invidiat, fiind cap de perspectivă al primului culoar de acces. Era aglomerație cam mare în jurul ei, de aceea m-am desprins și am căutat ceva mai liniște: